

DEMOKRASİLERDE ADAY BELİRLEME YÖNTEMLERİ

Cüneyd ALTIPARMAK*

I. Genel Olarak; Demokrasi, Seçim ve Siyasi Partiler Kavramları

Demokratik toplumlarda siyasal hayatın düzenleyici ve itici güçleri siyasi partiler, baskı ve çıkar grupları, sivil toplum kuruluşlarıdır (sendikalar, meslek kuruluşları vb). Bunlar ve özellikle siyasi partiler siyasal hayatın tümünü oluştururlar. Siyasi yönelimlerin içersinde yer alıp, siyasal otorite olma isteği duyarlar. Çünkü siyasal iktidarı elinde bulundurmamak, yani siyasal kuvvetler savaşından galip çıkmak, siyasal hayatı düzenleyen diğer öğelere ve kamuya hüküm edebilmek imkanını sağlayacaktır. Siyasal mücadelenin topluma faydalı biçimde yönlendirilmesini ise hukuk ve insan hakları veya bunları içeren anayasa düzenler.¹

Birey, toplum ve devlet ilişkisi siyasal rejimlerde özgürlük, demokrasi ve hukuk üçlüsü ile örtüşür. Bu da son aşamada özgür birey, demokratik toplum ve hukuk devleti kavramlarına dönüşür. Sağlıklı bir demokrasi için bu üç kavramın yani özgür birey, demokratik toplum ve hukuk devleti kavramlarının ölçülü biçimde dağılmış olması ve yönetenler ile yönetilenlerce benimsenmiş olması şarttır.² Aşgari düzeyde bir demokrasi için bir ülkede belirlenen “demokrasi”³ kavra-

---

* Av., Şanlıurfa Barosu.

¹ Tunaya, Tarık Zafer, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuk, İstanbul 1980, s. 92-95.

² Kaboğlu, İbrahim, Anayasa ve Toplum, Ankara 2000, s. 101-102.

³ Demokrasi (Democracy) kavramı sözlükte; “halkın egemenliği temeline dayanan, doğrudan ulus tarafından veya ulusun seçtiği temsilciler tarafından uygulanan yönetim biçimi” ve “kalıtsal ayrıcalıkları olmayan insan sınıfı, ortak temele dayanan insanların yönetimi” şeklinde açıklanmıştır (Oxford Dictionary). Felsefi açıdan ise; “halkın kendi ken-

mının bazı şartları taşınması gerekir.⁴ Uygulama açısından bu şart seçimdir. Demokrasi kendisi ile birlikte bir usulü getirmiştir. Demokrasi kavramının işlerlik kazanması farklı kavramlara ihtiyaç duyar. Teorik demokratik kavramının pratikleşmesi belirli kurallara ihtiyaç duyar. Demokrasinin işleyişi ayrı bir durum, ideal demokrasi anlayışı farklı bir konudur. Demokrasinin işleyişi bir hukuk usulü meselesidir.⁵

Seçim; yurttaşların kamu işlerinin yöneltmesine belli ölçüde katılmasını ifade eder. Halkın yönetime katılması kavramının yegane yolu temsili rejimlerde seçimlerdir. Seçimler demokratik toplumun vazgeçilmez ögesidir. Ancak tek başına yeterli değildir.⁶ Farklı görüşlerin söylenebildiği ve bu düşüncelerin siyasi partiler aracılığı ile örgütlenebildiği, iktidar yarışı için siyasi rekabetin serbestçe uygulandığı rejimlerde, demokratik seçimlerden söz edilebilir.⁷

Demokratik idareler halkın rızasına ve isteğine dayalı olarak kurulurlar. Yani yönetilenler siyasi iktidarlara periyodik olarak yapılan seçimler ile ya rıza gösterirler ya da yerlerine yenilerini getirirler. Yönetilenler yönetenlere karşı 'belirleme' ve 'denetim' hakkını bu yolla kullanırlar.⁸ Biraz önce de belirttiğimiz üzere seçim demokrasi için şarttır ancak yeterli değildir. Peki, bir seçimin yapılacağı ortam hangi şartları taşımalıdır. Parti sistemleri açısından baktığımızda demokratik yarışmacı partiler⁹ sisteminde bir seçimin demokratik olabilmesi için bazı şartları taşınması gerekir.

---

disini yönetmesi anlamına gelen yönetim biçimi, genel olarak temsil, çoğunluğun yönetimi, partiler arası karşıtlık, yarışma, alternatif hükümet şansı, kontrol, azınlık haklarına saygı gibi temel kavramlara dayanan politik sistem" olarak tanımlamalara tabi tutulmuştur (Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Ankara 1996, s. 129). Demokrasi günümüzde çağdaşlık simgesi olduğu için her devlet kendisinin de demokratik olduğundan bahsetmektedir (Özbudun, Ergun, Anayasa Hukuku, Ankara 1993). Demokrasi kavramının net olarak toplumda anlaşılmadığı için bu kavram açık olarak anlaşılammamaktadır. Konumuz genellikle siyasi partiler ve siyasi partilerin iç işleri ile ilgili olduğu için bu konu üzerinde durmayacağız.

⁴ Bu şartlar başlıca, eşitlik, siyasi katılık, düşün özgürlüğü olarak nitelendirilmektedir (Cevizci, s. 129).

⁵ Ortaylı, İlber, 'Türkiye'de Demokrasi', *Demokrasi Sempozyumu* (13-14 Aralık 1997), İstanbul 1998 s. 148.

⁶ Magrath, C. Peter, Cornwell, E. Elmer, Goodman, S. Jay, *The American Democracy*, USA 1969, s. 306-308.

⁷ Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, İstanbul 1998, s. 236.

⁸ Tunç, Hasan, *Türk Seçim Sistemi*, Konya 1995 s. 4.

⁹ Bir ülkede olan partiler örgütlenmesi bakımından değişik sınıflandırmalara tabi tutulabilir. Bunlar ilkin yarışmacı sistemlerdir. Bu sistemde kendi içinde çok partili,

Bunu başında; düşünme, düşünceyi aktarmanın mümkün olduğu bir ortam, basın ve haberleşme hürriyeti, örgütlenme özgürlüğü, siyasi partiye üye olma veya olmama hakkının tanınması, oy gizliliği ve oy kullanımında eşitlik,¹⁰ yetişkin nüfusun oy kullanma ve seçilme hakkına sahip olunması gelmektedir.¹¹

Demokrasinin asgari koşulları; demokrasinin uygulanabilirliği için zorunlu bir şarttır. Konuya seçim açısından bakarsak, siyasi partiler tarihsel süreç içerisinde, demokrasinin uygulanabilir olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir, hatta en önemlisidir. Yani parti-seçmen ilişkisi ve parti içi bazı kurallar aslında demokrasinin teminatıdır.

İnsanların devlet halinde örgütlenmelerinden bu yana, bir iktidar mücadelesi vardır. Ortak çıkarlara sahip olan bireylerin bir araya gelip hareket etmeleri en az insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Günümüzdeki siyasi partilerin çıkışı batıda burjuva sınıfının feodal ilişkileri değiştirip, parlamentolara ait olması ve monarşi iktidarını zayıflatıp, yerine geçmesi ile meydana gelmiş bir olgudur.¹²

Siyasal partilerin modern anlamda ortaya çıkışları oldukça yenidir. Ancak bu siyasi partilerin gelişim süreci çok hızlanmıştır.¹³ Günümüzde siyasi parti kavramına yabancı ülke yok gibidir. Siyasi partilerin hepsi siyasal sistemlerde aktiftir.¹⁴

Siyasi parti F. Goguel tarafından şöyle tanımlanmıştır: *“Siyasi parti üyelerinin düşünce ve menfaatlerini gerçekleştirmek için iktidarı kısmen ya da tamamen elde etmek amacı ile siyasi hayata katılan teşkilatlanmış bir gruptur”*. La Palombara ve Weimer ise; *“siyasi parti, merkezi ve yerel düzeyde kurulmuş, siyasi iktidarı elde etmeyi ve kullanmayı amaçlayan ve bununu içinde halkın desteğini sağlamaya çalışan sürekli bir kuruluştur.”*¹⁵

---

iki partili, bir partinin üstün olduğu sistemler olmak üzere üçe ayrılır. Yarışmacı sistemin temel amaç; birden çok partinin mücadele ederek seçmene daha çok alternatif sundukları siyasi rejimlerdir. İkinci olarak Tek Partili Sistemlerde ise sadece bir parti vardır ve diğer partilerle yarışma gibi bir kavram yoktur. (Teziç, s.335-345).

¹⁰ Teziç, s.93.

¹¹ Powell, G. Bingham, Çağdaş Demokrasiler, Çev.: Mehmet Turhan, Ankara 1990 s. 4-6.

¹² Tanilli, Server, Devlet ve Demokrasi, İstanbul 2000, s. 219.

¹³ Siyasi Parti Disiplinleri ve Çeşitleri hakkında geniş bilgi için bakınız: Özbudun, Ergun, Batı Demokrasilerinde ve Türkiye’de Parti Disiplini, Ankara 1986.

¹⁴ Kapani, Mücni, Politika Bilimine Giriş, Ankara 1989, s. 159-160.

¹⁵ Teziç, s.305.

E. Özbudun ise “halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklardır.”¹⁶ M. Kapani ise tanımını şöyle yapmaktadır: “bir program etrafında toparlanmış, iktidarı elde etmek veya iktidara ortak olmak amacını güden sürekli bir örgütlenmesi olan kuruluşlardır.”¹⁷ S. Tanilli ise demokratik rejimlerin bir ürünü olan siyasal partiler kavramının sadece dışında demokrasiye hizmet etmesini değil, bunun yanında içsel dinamiklerinde de demokrasiyi barındırması gerekliliği üzerinde durmuştur.¹⁸ *Belki de parti içi demokrasi kavramı siyasal partileri, benzeri mekanizmalardan (baskı grupları, çıkar grupları vb) ayıran “örgütlülük”, “süreklilik” ve “bağımsızlık” gibi kavramlar kadar belirleyicidir.*

II. Alman ve Fransız Siyasal Partiler Kanunu’ndaki Düzenlemeler ve Parti İçi Demokrasi Anlayışı

A. Almanya

Federal Almanya Anayasa’sı siyasal partilerin öneminden ve üstlendikleri rolden övgü ile bahsetmiştir. “Partiler halkın siyasal iradesinin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Parti kurmak serbesttir ve partilerin iç düzeni demokratik esaslara uygun olmak zorundadır. Partiler gelirlerinin kaynağı, nerelerde kullandıkları ve mal varlıkları konusunda resmi makamlara hesap vermek zorundadırlar. Amaçlarında veya taraftarlarının davranışlarında özgürlükçü demokratik temel düzeni ihlal edecek veya ortadan kaldıracak ve Federal Almanya Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye sokacak gayeler güden partiler, anayasaya aykırıdır. Aykırılık konularında anayasa mahkemesi karar verir”¹⁹

Alman Siyasal Partiler Kanunu’nda²⁰ parti kavramı; “partiler sürekli veya uzun süre için ülke veya bir siyasal iradenin oluşumuna etki eden ve halkın Federal Anayasa Meclisi’nde veya bir eyalet meclisinde temsil edebilmesinde söz sahibi olmak isteyen vatandaşların oluşturdukları topluluk”²¹ olarak tanımlanmıştır.²² Kanununda parti kavramı ve partilerin eşit ol-

¹⁶ Özbudun, Ergun, Siyasal Partiler, Ankara 1983, s. 64.

¹⁷ Kapani, s. 160.

¹⁸ Tanilli, s. 230.

¹⁹ Federal Almanya Anayasası m. 21.

²⁰ 1967 yılında çıkarılan en son haliyle Partiler Kanunu.

²¹ Alman Partiler Kanunu m. 2.

²² Kempf, Udo, ‘Alman Siyasal Partiler Kanunu’na göre Parti İçi Demokrasi ve Partilerin

ması gibi ilkelerin yanında parti içi demokrasi kavramı üzerinde fazla durulmuştur. Buna göre partilere tüzük ve program zorunluluğu getirilmiştir. Bunun yanı sıra parti iradesinde üyelerin etkin kılınması zorunluluğundan bahsedilmiştir.²³ Ve parti içindeki azınlıkların korunması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.²⁴

Bir devlet, yapıları anti-demokratik olan –örneğin “*liderlik prensibi*” veya demokratik merkezîyetçilik esasına dayanan– partiler tarafından idare edilemez. Yani parti üyeleri yerel yönetimlerinin iradesinin oluşum süreçlerine ve partideki karar süreçlerine etkin kılınmalıdır. Buda partilerin yerel politika ve seçim bölgelerinden adayların tespit edilmesi konuları önem kazanmaktadır. Almanya’da yapılan araştırmalar göstermektedir ki, partilerin yerel teşkilatlarının ülke ve eyalet mekânizmalarında fazla etkin olduğu ve parlamento seçilecek milletvekilleri konusunda etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Eyalet listeleri, aday adaylarının seçimi de eyalet teşkilatlarının üyelerinin veya üye temsilcilerinin katıldığı bir toplantı ve parlamento federal meclis aday adaylarının gizli oylaması ile karara bağlanır.²⁵

Alman Siyasi partiler kanunu aday belirleme yolu olarak iki ana yol benimsemiştir. Bunlardan ilki; adayların bütün kayıtlı üyelerinin katıldığı ön-seçimle belirlenmesidir. İkincisi ise kayıtlı üyelerin delegeleri seçmesi ve ardından bu delegelerin adayları belirlemesidir. Bu iki metottan birisini uygulamak hakkı partilere bırakılmıştır.²⁶

B. Fransa

Partiler, 1958 Fransa Anayasa’sı ile anayasal dayanak kazanmıştır. Buna göre ulusal bağımsızlık ve demokratik ilkelere uymak şartı ile partiler ve siyasi gruplar faaliyetler ve seçime girme özgürlüğü açısından serbest bırakılmıştır. Fransa’da gerçek anlamıyla bir siyasi partiler kanunu yoktur. Bu boşluğu 1988 tarihli ‘*Siyasi Hayatın Finansal Şeffaflığı Kanunu*’ doldurmaya çalışmaktadır. Bu kanunda bazı genel ilkelere

---

Finansmanı’; Türkiye ve Avrupa’da Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Yasası (Konrad Adenauer Vakfı Yayınları) Ankara 2002, s. 10.

²³ Kempf, ‘*Alman...*’ s. 1.

²⁴ Alman Partiler Kanunu m. 15.

²⁵ Kempf, ‘*Alman...*’ s. 2-3.

²⁶ Teziç, s. 266.

değnilmiştir.²⁷ Fransa'da her ne kadar her parti, parti içi demokrasiyi benimsediğini iddia ediyor ise de bu nadiren gerçekleşen bir kavramdır. Parti içi tartışmaları, halkın seçtiği kendi temsilcileri belirler. Bunlar genellikle milletvekili, senatör, belediye başkanları olmaktadır. Ancak bu kimseler ilgili partinin atadığı genel sekreter vb kimselerin baskısı altındadır.²⁸

Adayların seçimi, parti içi bir olgudur. Fransız parti sistemini, V. Cumhuriyet'in çoğunluğa dayanan seçim sistemi, her ne kadar iki türlü hale getirmiş de olsa Fransa'da altı ila sekiz önemli parti mevcuttur. Siyasi partilerin geleneksel kutuplaşması sağ ve sol gruplaşmasıdır. Adayların belirlenmesinde ulusal parti yönetimlerinin etkinliği söz konusudur. Mevcut iki türlü seçim sisteminin söz konusu olduğu Fransa'da, ulusal parti örgütler-yerel adaylar her ne kadar üstün yetenekli de olsalar bile-etkindir. Çünkü ikinci turdaki seçim ittifakları söz konusudur.²⁹

III. Demokrasilerde Aday Kavramı ve Demokratik Ülkelerde Aday Belirleme Yöntemleri

Parlamento üyesi olmaya istekli ve seçilebilmek için anayasa ve kanunların istediği şartları taşıyıp, seçmenin oylarına sunulan kimselerdir. Bu kişinin ilkin seçilebilme şartlarına haiz olması gerekir. Aynı zamanda kişinin önerilmesi yani pusulaya basılmasının istenmesi gerekir.^{30, 31}

Adaylık sıfatının kazanılması için taşınması gereken şartlar devletlerarasında farklılık göstermektedir. Demokratik devletlerde olması gereken seçme hakkına sahip olan bir kimsenin aynı anda seçilme hakkını kazanmış olmalıdır.³²

²⁷ Kempf, Udo, 'Fransa'da Seçimler Arifesinde Siyasi Parti Yapıları ve Partilerin Finansmanı'; Türkiye ve Avrupa'da Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Yasası (Konrad Adenauer Vakfı Yayınları) Ankara 2002, s. 27-28.

²⁸ Kempf, 'Fransa...' s. 30.

²⁹ Kempf, 'Fransa...' s. 29.

³⁰ Teziç, s. 259.

³¹ Bilir, Faruk, Türkiye'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğin Sona Ermesi, Ankara 2001, s. 31.

³² Bilir, s. 31, Araslı, Oya, "Aday Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı" Ankara 1972, s.1-3.

Adaylık kavramına yeterlilik ve aday gösterilme açısından bakıldığında iki başlık karşımıza çıkmaktadır. Bunlar aday olabilme şartları ve aday türleri (aday gösterilme yönünden)dir.

A. Demokratik Ülkelerde Aday Olabilme Şartları

1. Olumlu Şartlar

a. Vatandaşlık

Bu şart hemen hemen bütün devletler için geçerli bir şarttır.³³ Yani vatandaşlık, bir ülkenin vatandaşı olma koşulu, adaylık şartları açısından değerlendirildiğinde evrensel bir nitelik arz eder.³⁴ Hatta bazı ülkeler bu konuda daha titiz davranmış ve aday olacak kimsenin vatandaşlığının doğumla kazanılmasını ve belirli bir süre vatandaş olma şartı³⁵ istemişlerdir.³⁶

Ülkemizde ise 1982 Anayasa'sı m. 76'ya göre "otuz yaşını bitiren her Türk milletvekili seçilebilir" denmiştir. Bu ifadeye göre seçilme hakkı sadece Türk vatandaşlarına ait bir haktır. Nitekim anayasa m. 66'ya göre "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" denmektedir. Aynı zamanda Milletvekili Seçimi Kanunu m. 10 uyarınca "otuz yaşını dolduran herkes milletvekili seçilebilir" denmiştir.³⁷

b. Yaş

Yaş kavramı bireyin belirli bir olgunluk seviyesinden sonra temsilci olmasını öngörmektedir.³⁸ Çünkü devlet meseleleri ve yasama işlevinin kalitesinin artırılması için önemli bir konudur.³⁹ Birçok ülkede seçme ve seçilme yaşı farklıdır. Bunun yanında bu yaştan eşit olduğu ülkelerde vardır. Norveç, Danimarka, Kanada gibi.

Bunun yanında çoğu ülkede durum farklılık arz etmektedir. Yani

³³ Karamustafaoğlu, Tunçer, Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri, Ankara 1970, s. 167-170.

³⁴ Araslı, s.42.

³⁵ Örneğin; Senegal ve Kostarika'da on yıl, Arjantin'de altı yıl, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise senato için dokuz yıl, temsilciler meclisine üye olmak için ise yedi yıldan beri ülke vatandaşı olmak gerekir. Bunun yanında meclis üyesi olmak ancak doğumla kazanılan vatandaşlık bağlantısı ile olur.

³⁶ Bilir, s. 32; Teziç, s. 259.

³⁷ Bilir, s. 32-33, Teziç, s. 260.

³⁸ Karamustafaoğlu, s. 170-181.

³⁹ Araslı, s. 42-43.

seçme ve seçilme yaşı ayrıdır.⁴⁰ Ülkemizde ise mevcut düzenlemede⁴¹ bu yaş otuz olarak belirlenmiştir.⁴²

c. Tahsil

Eğitim durumu yasama işlevinin hem kalitesini arttıran hem de işleri hızlandıran bir etkidir. Bunu için adayların belirli bir seviyede olan kimseler olması gerekmektedir.⁴³ Nitekim okuma-yazma bilmeyen veya eğitim seviyesi düşük kimsenin temsil görevini icra etmesi ve kavramları algılaması zordur. Birçok ülke adaylık için tahsil durumunu göz önünde tutmuştur. Ülkemizde ise mevcut son düzenlemeye göre; adayın en azından ilkokul mezunu olması gerekir (Anayasa m. 76/2).⁴⁴

d. Diğerleri

Bu konuda ülkeler arasında bazı farklılıklar vardır. Yukarıda saydığımız üç şart her ülkede aranan şartlar olmasına karşın, bu şartları ülkemiz açısından belirteceğiz. *Askerlik*: Anayasamıza göre milletvekili seçilmek için askerlik görevini yerine getirmek gerekmektedir. Askerlikten muaf olanlar da aday olabilirler. *İkametgah*: Ülkemizde diğer ülkelerde olduğu gibi adayın seçileceği ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlanmış olması yeterli görülmüştür. Ayrıca ikamet etmesi aranmamıştır.⁴⁵

2. Olumsuz Şartlar

Aday olmak isteyen kişinin bazı özellikleri taşıması gerektiğine yukarıda değindik. Şimdi ise taşınamaması gereken özellikler üzerinde duracağız. Bunların başında adayın kısıtlı olmaması gelir. Bu şart İngiltere ve Almanya'da benimsenmiştir. Biz de ise adayın Medeni Kanun hükümlerince (Yeni Medeni Kanun m. 405-410) kısıtlanmamış olması gerekir. Bunun yanında kişinin kamu hizmetlerinden yasaklı kişi olmaması gerekir.⁴⁶ Bunun yanında bazı yüz kızartıcı suçlarından ceza

⁴⁰ İngiltere, Almanya ve İspanya'da 21, Fransa'da 23 ve senato için 35 yaş gerekmektedir. ABD'de ise bu yaş senato için 30, temsilciler meclisi için 25'tir.

⁴¹ Anayasa m. 76 ve Milletvekili Seçimi Kanunu m. 10.

⁴² Bilir, s. 35.

⁴³ Araslı, s. 43.

⁴⁴ Bilir, s. 35-36, Araslı, s. 43.

⁴⁵ Araslı, s. 44-45; Bilir, s. 37-38.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Araslı, s. 46-48.

almuş olmaması gerekir.⁴⁷

B. Adayların Önerilmesi Yönünden; Aday Türleri

1. Bağımsız Adaylık

Bu adaylık, aday olmak isteyen kişinin kendi isteği veya belirli bir seçmen sayısının adayını önermesi yolu ile olabilmektedir.⁴⁸ Burada adayın hiçbir siyasi parti ile ilişkisi yoktur. Günümüzde siyasal hayattaki partilerin egemenliği bağımsız adaylık kavramını ikinci plana itmiştir ülkemizde bağımsız adaylık, kişinin seçim kurulana başvurması ile olur. Ayrıca herkesin başvurmasını engellemek amacıyla bağımsız adayların teminat yatırması öngörülmüştür.⁴⁹ İngiltere ve Fransa'da uygulanan tek isimli çevre usulünde, adayların hepsi (bağımsız olsun veya olmasın) depozito yatırmak zorundadır. Bağımsız adaylığın seçmenlerce önerildiği durumda ilgili, buna onay vermek zorundadır. Seçmenlerin aday teklif edebilmeleri, ülkelere göre değişmektedir. İtalya'da bir kimsenin adaylığının teklif edilebilmesi için beş yüz seçmenin imzası gerekir.⁵⁰

2. Siyasi Partiden Adaylık

Siyasi parti adaylığı daha karışık bir mekanizma ile gerçekleşmektedir. Çünkü bir siyasi partiden aday gösterilmek, parti içinde başarılı olmanın yanı sıra parti program ve görüşünü benimsemek ve partinin üyesi olmak gibi bazı şartları gerektirir.⁵¹ Burada aday, bir siyasi partiden aday olur ve bu partiyi temsil eder.⁵²

Bir siyasi partiden aday gösterilmek, parti içi bir süreçten başarılı çıkmak ve seçmenin önüne gelmektir. İşte bu konuda demokrasilerde aday belirleme gibi gerek parti içi bir süreç olarak cereyan eden ya da tamamen kamusal bir görev olarak karşımıza çıkan bazı kavramlar vardır. Bunlar aday belirleme süreç ve yöntemleridir.

⁴⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Bilir, s. 38 vd; Teziç, s. 260-262.

⁴⁸ Araslı, s. 55.

⁴⁹ Milletvekili Seçimi Kanunu m. 21.

⁵⁰ Teziç, s. 262.

⁵¹ Teziç, s. 263.

⁵² Araslı, s. 55-56, Ayrıca bağımsız aday olma ve partiden adaylığın başarı olanakları açısından değerlendirilmesiyle ilgili olarak bakınız, Araslı, s. 56 vd.

IV. Demokrasilerde Siyasi Partilerin Aday Belirleme Yöntemleri

Parti mekanizmalarının işleyişinde (bir kısmına yukarıda değindiğimiz gibi) birkaç temel öge mevcuttur. Bunlar; parti örgütü üyelik ve liderlik parti disiplini partilerin finansmanı partilerin aday belirleme yöntemleri gibi ilkelere dir.⁵³

Bu asli unsurlar bir partinin işleyişi ve seçim strateji ve yöntemleri açısından önem arz etmektedir. Günümüzde oy kullanmak, seçimlerde bir partiyi desteklemek çoğu zaman partilerin programlarını, liderlerini veya partinin yerel bölgede gösterdiği adayın kazanması amaçlıdır. Demokratik rejimlerin vazgeçilmez ögesi olan siyasi partiler arasındaki iktidar mücadelesinin en belirleyici unsurlarından birisi de, partilerin aday belirleme süreçleridir. Çünkü bir siyasi parti seçimi, seçeceği bir adayla kazanabileceği gibi kaybedebilir. Bu da iktidar mücadelesini ve bunun bir yansıması olan meclis dağılımını etkileyebilir.⁵⁴ Öte yandan siyasal partilerin aday belirleme süreç ve yöntemleri, demokratik rejimin temsil müessesesi ile doğrudan alakalıdır. Çünkü demokrasilerde yönetenlerin seçilmesi her aşamada halkın iradesi ile olmalıdır. Adayın halkın önüne getirilirken de demokratik esaslar benimsenmelidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi demokrasiyi içselleştirmeyen bir siyasi partinin demokratik olması ve demokrasiye hizmet etmesi mümkün değildir.

Siyasi parti adayları, milletvekilliği için parti adına seçime girebilecekleri, parti makamlarınca, hukuk kurallarına uygun şekilde yetkili makamlara bildirilen kişilerin, topluma bildirilmesi ile belli olur. Bu konuda partilere büyük işler düşmektedir. Başvuran adaylar arasından bir seçim yapmak ve hatta bu adayları sıralamak dahi partiler tarafından yapılmaktadır. Bu hususa ilişkin olarak partiler bazı usulleri seçmişlerdir.⁵⁵ Bu konuyu iki ana başlık altında inceleyeceğiz. Bunlar ilkin adayın kişi olarak parti tarafından seçilmesi ve diğeri de parti adaylarının listedeki sıralarının seçilmesidir.

⁵³ Bu konuda bkz, Kempf, 'Alman...' s. 1-13, Kempf, 'Fransa...' s. 27-36, Sağlam, s. 13-25, Teziç, s. 305-341, Özbudun, s. 57 vd, Sarıbay, Yaşar, Siyasal Sosyoloji, Bursa 1997, s. 120 vd., Erdoğan, Mustafa, Anayasa Demokrasi, Ankara 1996, s. 215 vd.

⁵⁴ Özbudun, s.97 vd.

⁵⁵ Araslı, s. 67.

1. Adayın Kişi Olarak Tespit Edilmesi

a. Parti Liderince Belirleme Sistemi

Adaylığın parti içi bir süreç olarak kabul edilmesinden kaynaklanan bir sistemdir.⁵⁶ Partilerin kurulmasından itibaren gündemde olan bir aday belirleme sistemidir. Bu sistemde parti başkanı veya beraberiindeki sınırlı sayıda ve partinin üst düzey kimseleri tek yetkili kimselerdir.⁵⁷ Bu durum 19. yy gelinceye kadar Amerika'da uygulanmış bir sistemdir. "Caucus"⁵⁸ adı verilen bu sistemde, parti yöneticilerinden çok sınırlı sayıda kimseler etkin olduğu için, parti içi demokrasi olgusuna aykırı bir durumdur.⁵⁹ Hatta bu yapı parti içersinde oligarşi bir yapıya dönüştüğü için günümüzde bu sistem ya terkedilmiş ya da oldukça yumuşatılmıştır.⁶⁰

Ancak bu tip bir sistem fiilen günümüzde uygulanmaktadır. Çünkü parti içi aday belirlemelerde partinin üst yönetiminin veya belirli bir grubun (hizip) etkinliği fazla olabilmektedir.⁶¹

Bu sistemde siyasal parti liderinin mizacı ve kendi öncelikleri,⁶² partinin aday gösterme prosedürlerinin yapısıyla ilgili neticeler doğurmaktadır.⁶³ Örneğin Fransa'da partinin güçsüz olduğu bölgelerde kendi isteğine göre aday göstermesi mümkün kılınmıştır. Ancak bu sistemin uzantısı olan bu durum son derece kısıtlıdır. Parti başkanınca belirleme usulü, genellikle tek parti sistemlerinde adayların ulusal listede gösterilmesi şeklindedir.⁶⁴

Bu sistem otoriter bir sistem olup, siyasi partilerde liderler hakimiyetine yol açmaktadır. Bu sistem de seçimler, parti liderince seçilen kişinin onaylanmasından başka bir şey değildir.⁶⁵ Bu, günümüzde üçün-

⁵⁶ Teziç, s. 265.

⁵⁷ Bilir, s. 73.

⁵⁸ Sözlük anlamı itibari ile yöresel parti meclisi toplantısı; parti yönetimi kurulu anlamına gelmektedir. (Oxford Dictionary). Amerika'da bu sistem caucus, legislative caucus ve informal caucus olmak üzere birkaç şekilde uygulanmıştır. Araslı, s. 69-70.

⁵⁹ Araslı, s. 69.

⁶⁰ Araslı, Oya, s. 69-71.

⁶¹ Özbudun, Ergun "Siyasi Partiler ve Demokrasi", TESAV Sempozyumu, Ankara 1995, s.12.

⁶² Yani bir takım kişisel ilişkileri, düşünsel yapısı ve bunun gibi sübjektif değerler.

⁶³ Araslı, s. 70.

⁶⁴ Özbudun "...Demokrasi", s. 13, Araslı, s. 70.

⁶⁵ Bilir, s. 73.

cü dünya ülkelerinde, bölünme tehlikesine karşı veya birliği sağlamak için halen kullanılan bir durumdur.⁶⁶

b. Parti Örgütünce Belirleme Sistemi

Parti liderince belirleme yönteminin yerine alternatif olarak çıkmış bir sistemdir. Bu sistemde partililer yani parti üyeleri daha etkindir.⁶⁷ Ancak burada bir takım sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunun nirengi noktası; adayları belirleyen organların ne olacağı ve bu organların partinin yerel organlarının mı yoksa genel (merkez) organlarının mı olacağı problemidir.⁶⁸ Bu açıdan bakıldığında parti örgütünce belirleme sistemi üç farklı şekilde oluşabilir. Bunlar başlıca, parti üyelerinin bütünü tarafından belirleme, parti delegeleri tarafından belirleme ve karma yöntemdir. Bu sistem İngiltere’de, Fransa’da, Almanya’da, İtalya’da, Hollanda’da, Norveç’te, İrlanda’da ve Belçika’da uygulanmaktadır (ancak bu uygulamalar farklılıklar göstermektedir).

aa. Parti Delegelerince Belirleme

Bu usulde adaylar, parti üyeleri arasından seçilen, delegeler tarafından oluşturulan kongreler tarafından seçilmektedir. ABD’de convention adı ile anılan bu sisteme Avrupa’da da rastlanmaktadır. Caucus’a göre genişlemiş olması ve bu kadroya ve bu kadroya parti üyelerince görevlendirilmiş delegelerin de katılması; bu usulün parti içi demokrasinin gerçekleşmesine daha uygun bulunmasına yol açmaktadır.

Fakat sistemin sakıncalarına değinmek gerekmektedir. Bu sistem siyasi partilerdeki oligarşi eğilimleri ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü parti merkez organlarının, belirlenen adayları onaylamaması, belli bir oranda aday göstermeleri veya aday adaylarını belirleme gibi yetkileri, parti tabanına büyük ölçüde hakim olabilmeleri ve istedikleri adayları seçtirebilme yollarını açık tutmaktadır.⁶⁹

Yani delegelerin seçimine parti merkezi veya başkanınca seçilmesi yahut bu seçimlere etki edilmesi durumu bu sistemin handikapları arasında yer almaktadır.⁷⁰

⁶⁶ Teziç, s. 265.

⁶⁷ Bilir, s. 73-74

⁶⁸ Özbudun, s. 100.

⁶⁹ Robert Michels’in bu konuya ilişkin tespitidir.

⁷⁰ Araslı, s. 70-71.

Bu sistem özet olarak parti tabanı ile parti içi yöneticileri ile parti tabanı arasında bir denge oluşturmak esasına dayanır. Bu sistem yapısı itibariyle çok çeşitli uygulamalara neden olabilmektedir.

Bu sistemin uygulanmasına ilişkin bazı örnekleri verirsek; bunların başında, parti üyelerinin seçtiği delegelerin katıldığı kongrelerde adayların seçilmesi, delegelerin katıldığı toplantılarda seçilen adayların, parti merkezi organlarının onayına sunulması (İngiltere’de bu yöntem İşçi Partisi ve Muhafazakar Parti tarafından uygulanmıştır), adayların belirli bir oranının seçim çevresindeki delegeler tarafından, diğer kısmının ise partinin merkez organlarınca seçilmesi, seçim çevresindeki delegelerin seçtikleri aday adaylarından birinin parti genel merkezince seçilmesi (Türkiye’de 1960 öncesinde bu yöntem CHP’de uygulanmıştır)⁷¹ gibi yöntemler gelmektedir.

bb. Parti Üyelerinin Bütünü Tarafından Belirleme

Parti içi bir süreç olarak kabul edilen aday belirleme işlemi, parti içinde demokratik ortamı sağlama ve partide belirli bir sınıfın egemenliğine son vermek için geliştirilmiş bir yöntemdir.⁷² Böylece parti içinde oligarşi bir yapı oluşmaz. Bu yöntemde bu yüzden ‘parti içi ön-seçim’ de denilebilir. Bu yöntemde adayların belirlenmesinde ağırlık parti yerel örgütlerindedir. Örnek olarak Belçika’da adaylar bütün kayıtlı parti üyelerinin katıldığı ön-seçimlerde belirlenmektedir. Almanya’daki federe devletteki adaylar parti organlarınca gizli oy ile seçilmektedir.⁷³

Bu sistem parti içi demokrasi açısından önemli bir dayanak ve güvencedir. Ancak parti üye kayıtları düzenli olmayan ve üye sayısı çok olup da karar alması güç olan partiler için bir handikap oluşturmaktadır.⁷⁴ Ayrıca hayali üye kayıtları ile sonucu etkilemek ve üye olmayı zor şartlara bağlayarak bir parti içi güç oluşturmakta mümkündür.⁷⁵

cc. Parti Tabanı ile Üst Yönetiminin İşbirliği ile Belirleme

Adayların parti üyeleri veya delegeler tarafından seçildiği sistemlerde de parti içi oligarşi eğilimlerin bir sonucu olarak parti yöneticilerinin, delege ve üyelerin kararlarını büyük ölçüde etkilemek mümkün

⁷¹ Bilir, s. 73-74.

⁷² Araslı, s. 71.

⁷³ Teziç, s. 266.

⁷⁴ Araslı, s. 71.

⁷⁵ Özbudun, s. 104.

olduğu malûmdur. Ancak bazı partilerde tüzük ve yönetmeliklerle yöneticilere, örgütün kararlarını veto etmek yetkisinin verilmesi veya örgütün yöneticilerin tespit ettiği isimler arasından parti adaylarını seçmek zorunda bırakılmaları oligarşi eğilimleri doğurmaktadır. Bunun için karma bir usul geliştirme yoluna gidilmiştir.⁷⁶

Gerek delegelerin gerek üyelerin seçtiği adayların parti üst yönetiminin de içinde bulunduğu bir süreçte seçilmesi işlemidir. Parti üst yönetiminin katılması önerme, onaylama ve önerilen adaylardan birini seçme gibi bir yetkinin kullanılması şeklinde olabilir. Bu yöntemle parti içinde bir denge ve kuvvet dağılımı hedeflenmektedir. Avrupa'daki uygulanmasında aday belirleme yetkisi genellikle iki uç arasında bir noktada toplanmıştır.

Nitekim A. Ranney *"en yaygın usul, ulusal veya bölgesel organların bir tür denetimi altında, seçim çevresi ve bölge örgütlerince belirleme, ondan sonra en yaygın usul ise, seçim çevresi ve bölge örgütlerinin önerilerinin incelenmesinden sonra, ulusal organlarca belirlemedir"*⁷⁷ demiştir. Dokuz demokratik ülkede de bu usul izlenmektedir.⁷⁸

Bu sistemde aday belirleme yetkisi parti seçim çevresi örgütleriyle merkez organları arasında bir şekilde bölüştürülmesi ile olur. Bu bölüşme yukarıda saydığımız (parti delegelerince belirleme yöntemindeki) tiplere benzerlik gösterir. Buna göre adayların merkez örgütüne önceden incelenmesi veya önerilmesi ya da genel merkezin belirlediği adaylar arasında seçim yapmak hakkının delegelere veya parti üyelerine bırakılması ya da tam tersi olarak parti içi tabanın seçtiği birkaç adayından birinin seçme hakkının merkeze tanınması gibi olabilir. Bu karma sistem, genellikle delegeler aracılığı ile en çok uygulanan ve iki kutup arasında (parti içi taban ve üst yönetim arasındaki) orta noktayı bulmaya yarayan bir metottur.⁷⁹

⁷⁶ Araslı, s. 72.

⁷⁷ Ranney, Austin, *'Democracy at the Polls'* Washington DC, American Enterprise Institute 1981, nakleden Özbudun, *'...Demokrasi'* s. 11-12.

⁷⁸ Bu ülkeler İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, İrlanda, Belçika ve Japonya'dır. Ayrıca bu usulün İngiltere'de İngiliz Muhafazakar Partisi, İngiliz İşçi Partisi için ve Federal Almanya'daki düzenleme ve uygulamaları hakkında detaylı bilgi için bakınız, Araslı, s. 72-73 vd.

⁷⁹ Özbudun, Ergun, *'Partiler ve Demokrasi'* s. 11-12.

c. Ön-Seçim Sistemi

aa. Gelişimi

ABD'ye özgü olan bu sistemde,⁸⁰ partililer veya parti taraftarları adayları belirler. Burada '*partili*' kavramı Kıta Avrupası'ndaki gibi aidat ödeyen veya üye olan kimseleri kapsamamaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi ABD'de ilkin *causus* sistemi uygulanmakta idi. Ancak zamanla tabandan gelen baskılar neticesinde adaylar konvensiyonlar (*convention*) tarafından belirlenmeye başlandı. Bu sistem de beraberinde parti içinde belirli politikacıların egemenliğini meydana getirdi. Çünkü konvensiyonlar yerel çevrede, partili seçmenlerce seçilen delegelerin, yönetici komitelere girmeleriyle oluşuyordu. Parti liderlerinin veya çevresinin istediği adayları seçmeyen konvensiyonların değerlendirmeleri iptal ediliyordu.⁸¹ Böylece parti içi etkin zümre, kendisine uygun bir konvensiyon oluşturuyorlardı. Bu sakıncaların giderilmesi isteği ön seçimi (*primary*) gündeme getirmiştir.⁸²

bb. Kavram ve Uygulanması

Ön-seçim siyasal partilerin yasama organına gönderecekleri adayları saptama işlemidir. Bazı siyasal sistemlerde, aday belirleme, parti içi bir sorun olarak algılanmaktadır. Oysa ABD'de bu süreç genel seçimlerin bir parçası olan ve parti-içi bir olgudan çok hukuksal bir durum olarak kabul edilmiştir. Ön-seçimler sayesinde adayın seçimlerde kesin bir sonuca ulaşması hedeflenmektedir.⁸³

Ön-seçim bir partinin asıl seçmenlerinin adaylarını belirlemeye yarayan seçim öncesi oylamadır. Yani parti, adayını '*partililer*' belirlemektedir.⁸⁴ Bu sistemi, ABD'de her federe devlet kendi usul ve kendine özgü biçimde uygular. Ama hepsinde ön-seçim vardır. Federe devletlere göre değişen başlıca iki tip ön seçim vardır. Bunlar Kapalı Ön-Seçimler ve Açık Ön-Seçimler.⁸⁵

Ön-seçim hukuksal bir durum olduğu için örgütlenmesi ve düzenlenmesi devlet tarafından yapılır ve genel seçimler gibi cereyan eden

⁸⁰ Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Magrath-Cornwell-Goodman, s. 269-313.

⁸¹ Araslı, s. 76.

⁸² Teziç, s. 263.

⁸³ Araslı, s.76, Akgüner, Tayfun, '*Önseçim*' Onar Armağanı, İstanbul 1977, s.11; Özbudun, "*...Demokrasi*", s. 10.

⁸⁴ Bilir, s. 74-75.

⁸⁵ Teziç, s. 264.

bir süreçtir.⁸⁶

cc. Türleri

aaa. Kapalı Ön-Seçimler

Aday belirlemesine katılacak olan kimseler hangi partiyi desteklediklerini belirtmek zorundadır. Ancak kimin, hangi partiyi desteklediği belirlenmesi biraz karmaşık bir konudur. Bunun için iki yol vardır. İlki kayıt yöntemi,⁸⁷ ikincisi ise partiye bağlılık testi yöntemidir.⁸⁸

Kayıt Yöntemi: Bu yöntemde, seçmen kütüğe kayıt sırasında seçmen hangi partiye oy vereceğini kayıt ettirir ve sonraki seçim dönemine kadar bunu değiştirmez. Bu kayıt oy sandığının girişinde de yapılabilir ve seçmene seçtiği partinin pusulası verilir. Böylece seçmen ön-seçime katılır.

Partiye Bağlılık Testi Yöntemi: Seçmen, seçim sandığının girişinde bir partinin oy pusulasını ister. Bu pusula seçmene verilmeden önce, kendisinden o partinin adaylarını geçmiş seçimlerde desteklediğini ve gelecek seçimde de destekleyeceğini bildirmesi istenir. Bazı Güney Federe Devletleri'nde, ön seçimde belirlenecek parti adaylarının destekleneceğine dair kişisel taahhüt istenir.

Kapalı ön-seçimlerdeki kayıt, beyan ve taahhüt hukuken bağlayıcı olmayıp, ahlaki bir değer taşır. Zira Texas İstinaf Mahkemesi'nin kararında da bu taahhüdün '*seçmenin vicdan ve şeref duygusu ölçüsünde*' bağlayıcı olduğu belirtilmektedir.⁸⁹

bbb. Açık Ön-Seçimler

Seçmenlerin kapalı ön-seçimlerdeki gibi hangi partiye oy vereceklerini önceden belirtmelerine gerek yoktur. Yani açık ön-seçimler seçmenin oy kullanma, siyasal tercih gizliliği ilkesine daha uygundur. Böylece seçmenin parti bağlantısını açıklama gibi bir zorunluluğu da yoktur. Açık ön-seçimlerde, seçmenlere, seçim sandığının girişinde, seçime katılan bütün partilerin ön-seçim listeleri verilir. Seçmen kapalılığın ve gizliliğin esas olduğu oy verme yerinde, kendisine verilen listeden bir partiyi ve adayı seçer. Örneğin bu sistemin en iyi uygu-

⁸⁶ Araslı, s. 77.

⁸⁷ Entrollement System.

⁸⁸ Challenge System.

⁸⁹ Özbudun, s. 101; Teziç, s. 264.

landığı Washington Federe Devleti'nde oy pusulaları partilere veya gösterilen adaylara göre belirlenmemektedir. Seçmenin önüne gelen kağıtta adayların (yerel veya ulusal) görevlerine göre bir gruplama mevcuttur. Çünkü bilindiği gibi ABD'de yerel yargı ve yönetim çevreleri seçimle doldurulmaktadır.⁹⁰

2. Parti Adaylarının Liste Sıralarının Belirlenmesi

Parti adaylarının seçimi kadar adayların seçimdeki liste sıralarının da belirlenmesi konusu adayın belirlenmesi kadar önemlidir. Çünkü adayın liste sonunda olması seçilme imkanını çoğu zaman kısıtlar. Biz bu bölümde adayların sıralarının belirlenmesine ilişkin esaslara değineceğiz.

a. Liste Sırasının Parti Tarafından (Parti Organlarınca) Belirlenmesi

Partiler çoğu zaman adayı belirlerken listedeki sırasını da tespit ederler. Bu sebeple siyasi partilerin adayların kim olduğunun tespiti için kullanılan metotların aynısı burada da geçerlidir. Yani adayın liste sırasının tespitini; ya partinin yüksek yönetim kadrosu veya parti üye ve delegeleri yahut delegelerle birlikte yöneticiler yapmaktadır.⁹¹

Bunun yanında bazı sistemlerde seçmenin oyunu verirken, parti tarafından hazırlanan listelerde değişiklik yapamaz yani seçmen blok listeyi ya onaylar ya da onaylamaz. Blok liste denen bu usulde partinin kazandığı milletvekilleri, parti listelerinin başından aşağıya doğru dağıtılır. Ancak bu sistemde seçmen hakkı kısıtlanmış ve parti yönetiminin istediği adayı meclise seçme hakkı fazlaşmıştır. Bu da halk irade etkisi bakımından sakıncalıdır.⁹²

b. Liste Sırasının Seçmen Tarafından Belirlenmesi

Bu metot seçmenler siyasi partilerin tespit ettikleri adayların sıraları üzerinde değişiklik yapmak ve yeni bir sıralamaya gitmek hakkı tanımıştır. Bu metotta iki şekilde uygulanmaktadır. Bunlar "*Tercih Oyu Yöntemi ve İsim Çizme Yöntemi*"dir.

⁹⁰ Özbudun, s. 102-103, Teziç, s. 265.

⁹¹ Araslı, s. 79, Armaoğlu, Fahir, Seçim Sistemleri, Ankara 1953, s. 160-161.

⁹² Araslı, s. 79.

aa. Tercih Oyu Yöntemi

Bu yöntemde partileri adaylarını uygun gördükleri şekilde sıralamaktadır. Seçmenler ise her adayın adının karşısında bulunan yere özel işaret koyar ve tercihini belirtir. Böylece adaylar seçmenin kendi tercihlerine göre sıralanmış olur.⁹³

Bu yöntemde seçmen hiçbir tercih yapmamış ise seçmenin seçme hakkı kadar adayın liste başından başlamak kaydıyla seçilmiş sayılır. Milletvekillerinin dağılımı ise oy sandığından çıkan her parti listesi, partiye verilmiş bir oy kabul edilmekte ve milletvekillerinin partiler arasındaki dağılımında bu oy miktarı esas alınmaktadır. Bundan sonra adaylar, almış oldukları tercih oyları bakımından en büyükten küçüğe doğru sıralanmakta ve baştan itibaren, partinin kazandığı yer sayısı kadar aday milletvekili seçilmiş olur.⁹⁴

bb. İsim Çizme Yöntemi

Tercih oyu yönteminin bir başka şekli olan bu yöntemde, adaylar beğendikleri adayı veya adayları seçmek yerine, burada beğenmedikleri birkaç adayın üstünü çizmek kaydıyla listeyi oluşturmaktadırlar.⁹⁵

Oy pusulasında adı çizilmiş olan adaylar eksik oy alacakları için partiye verilmiş oylara göre tespit edilecek milletvekilliklerinin dağıtımında şansız duruma gireceklerdir. Bunun için geniş bir kitlenin istemediği kimse seçilme hakkını kaybedecektir.⁹⁶

V. Ülkemizdeki Durum

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk siyasi amaçlı örgütler, ulusal bağımsızlık amacıyla azınlıklar tarafından kurulmuştur. I. Meşrutiyet'ten önce siyasal gruplaşmalar, meclis ve seçim gibi kavramlar olmadığı için gizli kalmıştır. Ancak bu gruplar modern anlamda birer siyasi parti olma özeliği taşımamaktaydı. Zira 1876 Anayasası'nda dernek kurma özgürlüğü de tanımamaktaydı. II. Meşrutiyet'in ilanı ile ve sonra yapılan değişikliklerle dernek kurma özgürlüğü getirilmiştir.

⁹³ Armaoğlu, s. 161-162.

⁹⁴ Araslı, s. 80.

⁹⁵ Araslı, s. 80-81.

⁹⁶ Araslı, s. 81.

Buna bağlı olarak kabul edilen “*Cemiyetler Kanunu*”⁹⁷ ile bazı kurallar getirilmiştir. Buna göre siyasi partiler etnik yapıya dayanmaması ve gizli olmaması gerekmektedir. 1924 Anayasası ise dernek kurma özgürlüğünün kısıtlanabileceğini öngörüyordu. Yapılan kanun değişiklikleri ile hükümetin partiler üzerindeki denetim yetkisi genişlemiştir. 1926 yılında Medeni Kanununun kabulü ile hükümetin bu etkisi biraz azalır hale gelmiştir. 1938 yılına kadar tek partili hayatın olması, her ne kadar parti kurma özgürlüğü kabul edilmiş olsa bile, bu durumu fiilen ortadan kaldırıyordu. Bunu seyreden yıllarda ise hükümeti siyasi partiler üzerindeki etkinliği arttırılıp, hükümete parti kapatma hakkı tanınmıştır. 1946 yılında siyasi serbestlik esasına dönülmüş ve iki parti kurulmuştur. İlk kez 1947 yılında Meclis iç tüzüğünde yapılan değişiklikle “*siyasi partilerin meclis komisyonlarına aday gösterilmesi*” kabul edilmiştir. 1961 Anayasası’nın kabul edilmesi ile siyasi partiler ilk kez anayasal statüye ve güvenceye kavuşmuşlardır. Bu güvence 1982 Anayasası ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile daha da pekiştirilmiştir.⁹⁸ Ancak 1982 Anayasası’nın ilk hali anayasa tekniğine aykırı olup, ayrıntılı düzenlemelere yer vermiştir. Yani Türkiye’deki SPK ve Anayasa bu konuda ayrıntılı düzenlemelere yer vermiştir. Bu da Avrupa standartları açısından pek uygun değildir.⁹⁹

Türkiye’de milletvekili adaylarının partiler tarafından belirlenmesi 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu (SPK) ilk şekline göre bütün kayıtlı üyelerinin katılacağı önseçim esasına dayanmakta idi. Ancak bu usul aday belirleme işlemlerini parti içi süreç olarak kabul eden yeni bir düzenleme ile değişti. 3270 sayılı kanun ile yapılan değişiklik neticesinde partiler aday belirleme yöntemlerini kendi iç tüzüğünde öngöreceği şekilde yapabilirler. Yani bir parti önseçim ya da aday yoklaması yapabilirler. Yahut belirli oranda merkezden atama yapabilmektedirler. Bu konudaki takdir hakkı partinindir.¹⁰⁰ Yani aday seçme işlemi, parti içi bir süreç olarak kabul etmiş ve bu da 2820 sayılı kanunun yapılma amacına ters düşmektedir. Çünkü 2820 sayılı kanunda amaç demokratik oluşum ve milli iradenin tezahür etmesidir.¹⁰¹ Nitekim Anayasa

⁹⁷ 3 Ağustos 1325 (1909) tarih ve 310 sayılı Cemiyetler Kanunu.

⁹⁸ Teziç, s.312.

⁹⁹ Daha fazla bilgi için, Sağlam, Fazıl, ‘*Türk Siyasal Partiler Kanunu Tarihçesi, Eksiklikleri, Reform Çalışmaları*’; Türkiye ve Avrupa’da Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Yasası (Konrad Adenauer Vakfı Yayınları) Ankara 2002, s. 13 vd.

¹⁰⁰ Bilir, s. 72.

¹⁰¹ Ozbudun, s. 105-106; Teziç, s. 266; Araslı s. 74-75; Bilir, s. 72-73.

Mahkemesi bu konuda bir kararında “önseçimin zorunlu olmaktan çıkarılması ve aday saptanmasının, ülkemizde parti tüzüklerine bırakılması konuyu parti içi sorun olmaktan çıkarmamış, tersine partileri bu konuda daha serbest kılmıştır.”^{102, 103}

Siyasi partilerin adaylarını tespit edebilmeleri ve seçimlere katılabilmeleri için, SPK'ya¹⁰⁴ göre illerin en az yarısında oy verme gününden altı ay önce teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olmak gerekmektedir. Ya da TBMM' de en az yirmi üyesi (grubu) olması gerekir.¹⁰⁵ Son zamanlarda seçimler dönemini yaşayan ülkemizdeki siyasi partilerin birçoğu merkezi veya lideri ağır basan portre çizmektedir. Ülkemizin durumu ve demokratikleşmede geri kalmamız göz önünde tutulursa en iyi sistem bile de-form olmaya müsaittir. Çünkü demokratikleşme biraz da mentalite durumu ile alakalı sosyo-kültürel bir konudur. Ülkemizde demokrasi için ilk önce düşünce tarzları değişmelidir. Sonra parti içi demokrasi kavramı oturtulmalıdır. Hepimizin de bildiği gibi bir kanun ne kadar kötü olursa olsun uygulayıcılar iyi ise uygulama da iyidir.

KAYNAKLAR

- Akgüner, Tayfun, 'Önseçim' Onar Armağanı, İstanbul 1977.
- Araslı, Oya, Aday Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı, Ankara 1972.
- Armaoğlu, Fahir, Seçim Sistemleri, Ankara 1953.
- Bilir, Faruk, Türkiye'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğin Sona Ermesi, Ankara 2001.
- Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Ankara 1996.
- Erdoğan, Mustafa, Anayasa Demokrasi, Ankara 1996.
- Kaboğlu, İbrahim, Anayasa ve Toplum, Ankara 2000.
- Kapani, Münci, Politika Bilimine Giriş, Ankara 1989.
- Karamustafaoğlu, Tunçer, Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri, Ankara 1970.
- Kempf, Udo, 'Alman Siyasi Partiler Kanunu'na Göre Parti İçi Demokrasi ve Parti-

¹⁰² E. 1986/17, K. 198711. KT 22.05.1987, AMKD 23, s. 225.

¹⁰³ Teziç, s. 267

¹⁰⁴ 3420 sayılı kanun ile değiştirilmiş 36. madde.

¹⁰⁵ Teziç, s. 267-268.

- lerin Finansmanı'*; Türkiye ve Avrupa'da Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Yasası (Konrad Adenauer Vakfı Yayınları) Ankara 2002.
- Kempf, Udo, *'Fransa'da Seçimler Arifesinde Siyasi Parti Yapıları ve Partilerin Finansmanı'*; Türkiye ve Avrupa'da Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Yasası (Konrad Adenauer Vakfı Yayınları) Ankara 2002.
- Magrath, C. Peter, Cornwell, E. Elmer, Goodman, S. Jay, *The American Democracy, USA 1969.*
- Ortaylı, İlber, *'Türkiye'de Demokrasi'*, Demokrasi Sempozyumu (13-14 Aralık 1997), İstanbul 1998.
- Özbudun, Ergun *"Siyasi Partiler ve Demokrasi"*, TESAV-Sempozyumu, Ankara 1995.
- Özbudun, Ergun, *Anayasa Hukuku*, Ankara 1993.
- Özbudun, Ergun, *Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parti Disiplini*, Ankara 1986.
- Özbudun, Ergun, *Siyasal Partiler*, Ankara 1983.
- Powell, G. Bingham, *Çağdaş Demokrasiler*, Çev.: Mehmet Turhan, Ankara 1990.
- Sağlam, Fazıl, *'Türk Siyasal Partiler Kanunu Tarihçesi, Eksiklikleri, Reform Çalışmaları'*; Türkiye ve Avrupa'da Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Yasası (Konrad Adenauer Vakfı Yayınları) Ankara 2002.
- Sarıbay, Yaşar, *Siyasal Sosyoloji*, Bursa 1997.
- Sezen, Saim, *Seçim ve Demokrasi*, Ankara 1990.
- Soysal, Mümtaz, *Anayasaya Giriş*, Ankara 1968.
- Tanilli, Server, *Devlet ve Demokrasi* İstanbul 2000.
- Tanilli, Server, *Devlet ve Demokrasi*, İstanbul 1981.
- Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, İstanbul 1998.
- Toktamış, Ateş, *Demokrasi*, İstanbul 1967.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuk*, İstanbul 1980.
- Tunç, Hasan, *Türk Seçim Sistemi*, Konya 1995.

ABONET REKLAMI 2